

TARTU ÜLIKOOL

SOTSIAALMINISTEERIUM

Kaasrahastanud
Euroopa Liit

Eesti
tuleviku heaks

Tervise
Arengu
Instituut

Elukaare ja valdkondade ülene heaolu üldistatud (heuristiline) mudel ja ideid selle rakendamiseks Rahvakogus 2026.aastal

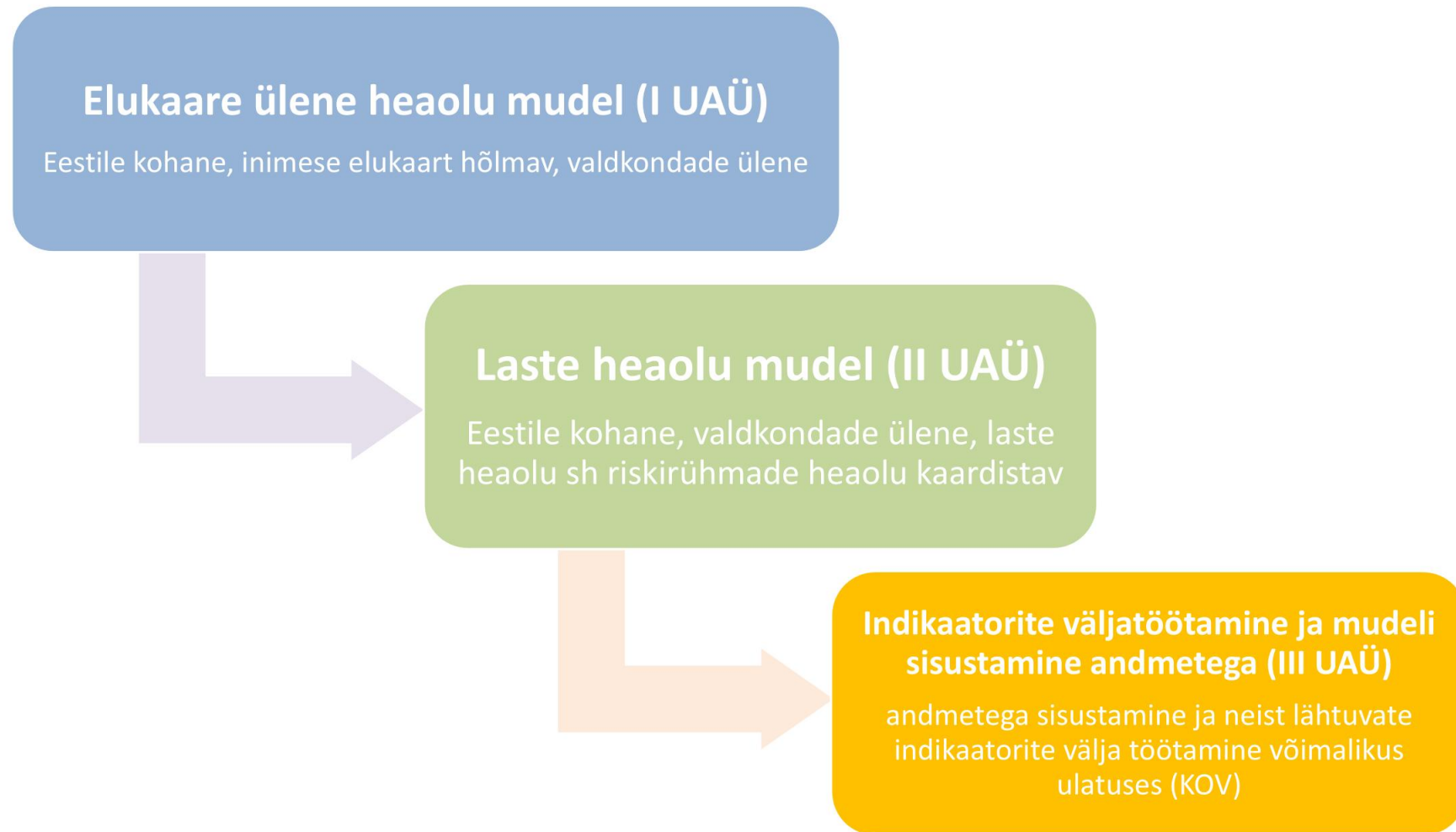
Dagmar Kutsar, Oliver Nahkur

Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut

praxis | mõttekoda

**Projekt „Eesti laste heaolu kontseptuaalse mudeli
loomine ja selle indikaatorite väljatöötamine”**

Projekti „Eesti laste heaolu kontseptuaalse mudeli loomine ja selle indikaatorite väljatöötamine” 3 teadusarendusülesannet

Projekti tiim

Oliver Nahkur
Projektiijuht /analüütik
andmeanalüütik

Kristi Asser
Kaasprojektiijuht/
analüütik/
andmeanalüütik

Dagmar Kutsar
Analüütik

Kadi Saar
Kommunikatsioon ja
kaasamine

Helika Saar
Laste heaolu / õiguste
ekspert

Karin Streimann
Analüütik

Kenn Konstabel
Analüütik

Hede Sinisaar
Andmeanalüütik

Merilen Laurimäe
Andmeanalüütik

Hannela Teaste
Laste heaolu / õiguste
ekspert

Heaolu käsitlemise heuristiline raamistik

See on üldistatud mudel, mis kombineerib erinevaid heaolu teoreetilisi käsitlusi ja uurimuslikke tõendeid terviklikuks süsteemseks käsitluseks

Kasutusala:

- Otsuste tegemise toetamiseks mitmetasandiliste sekkumiste arendamisel
- Uuringu disaini kavandamiseks ja sobivate analüütiliste meetodite valikuks
- Raamistiku tulevaste rakenduste suunamiseks mitmetasandiliste sekkumiste uurimises

(nt Guilamo-Ramos et al., 2024)

- Mõttekaart laiema arutelu loomiseks

Heaolu käsitlused

Subjektiivne ehk tunnetatud heaolu

- *hedooniline* (õnnelikkus, hea elu ehk subjektiivse/tunnetatud, nt Diener 1984)
- *eudaimooniline* (tulevikku suunatud ehk psühholoogiline – nt Deci ja Ryan 2006)
- *suhetukeskne* (heaolu on pidevas muutumises olev suhetepõhine protsess, nt Donati 2020)
- *arenguline* (inimlik õitseng: arengu, saavutustega kaasneb heaolu; inimesed püüdlevad hea elu poole, nt Ellyatt 2022)

Objektiivne heaolu

- Objektiivselt mõõdetav, nt inimese tervise seisund, sissetulek, elukorraldus, hariduskorraldus, poliitika ja meetmed jne

Heaolu määratlus

*Heaolu on protsess, mis väljendub inimeste
üldises enesetõhususes ja kooskõlalistes
suhetes sotsiaalse, loodusliku, vaimse ja
tehnoloogilise elukeskkonnaga*

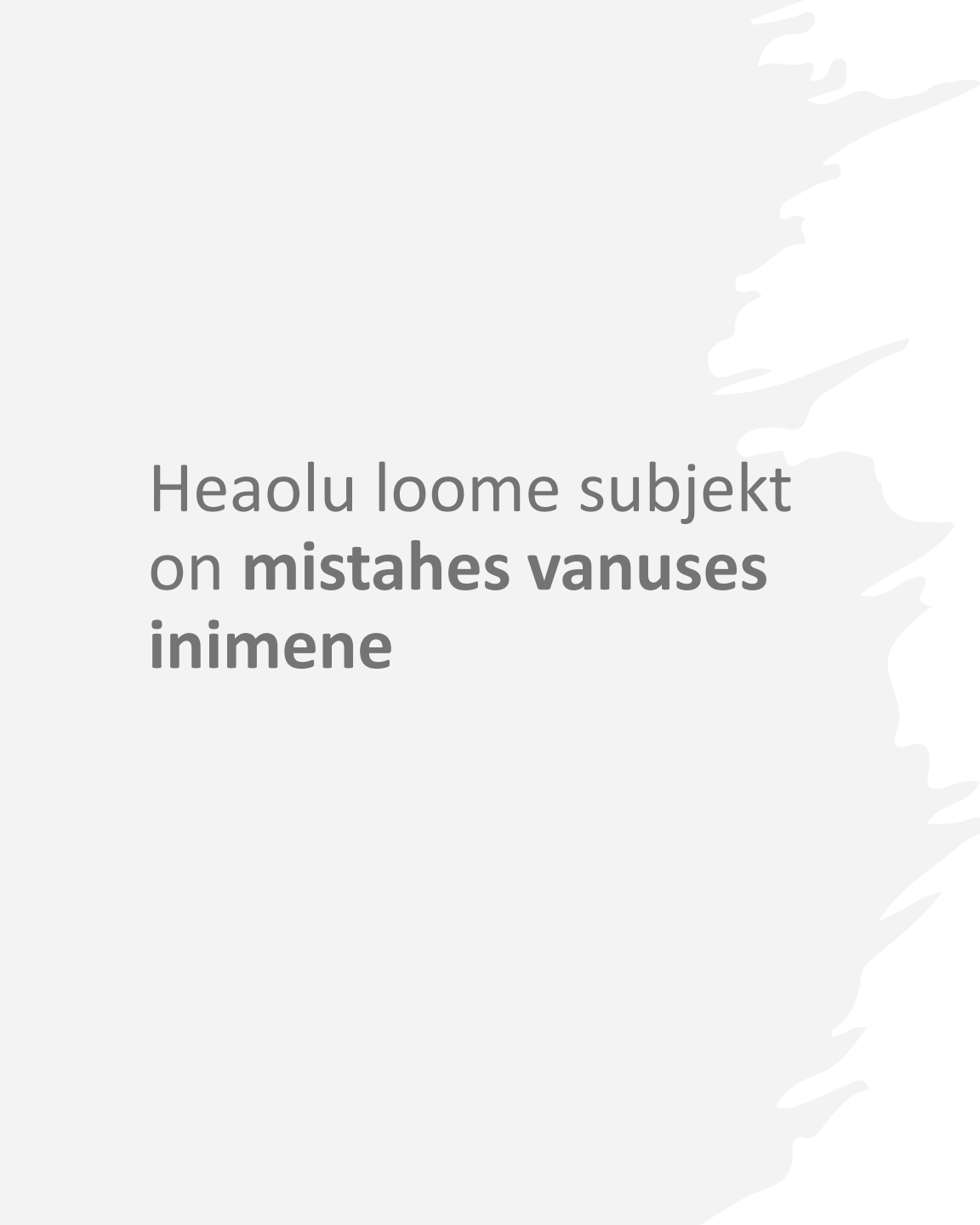
(Haridus 2035 visioonidokument)

Erinevates suhteskkondades loome ühiselt heaolu ja ühiskonna sidusust

- Suhteskkondades (nt perekonnas, koolis, tööl) saavad kokku erinevad maailmanägemised, isiklik haavatavus ning vastupidavus
- Heaolu ja vaimset tervist toetab, kui suhtlevad pooled tegutsevad ühiste eesmärkide nimel, on koostöövalmid, üksteist kuulavad ja väärtustavad
- Heaoluloome ühes suhteskkonnas mõjutab heaoluloomet teistes
- Suhteskkonnad muutuvad ajas keerukamaks

(EIA2023)

- *NB! Efektiiivses ühises tegutsemises sisaldub heaolu kasv (ja isiklik areng) kõikidele osalistele*

Heaolu loome subjekt on **mistahes vanuses** **inimene**

- loomupäraselt aktiivne ja eesmärgipärane
- oma vanusele/teadmistele/kogemustele vastava sotsiaalse kompetentsusega
- võimeline tõlgendama oma igapäevakogemusi ja neile hinnanguid andma
- võimeline andma hinnanguid nii enda kui ka ümbritseva keskkonna eri aspektide kohta
- selleks vajab kontrolli toimuva üle (olla informeeritud, osaline, valikute tegija kokkulepitud reeglite ja normide ning rollide piires)

Heaolu loome üldistatud mudeli kolm mõõdet

*Elutee,
eluetapid* (elukaar)

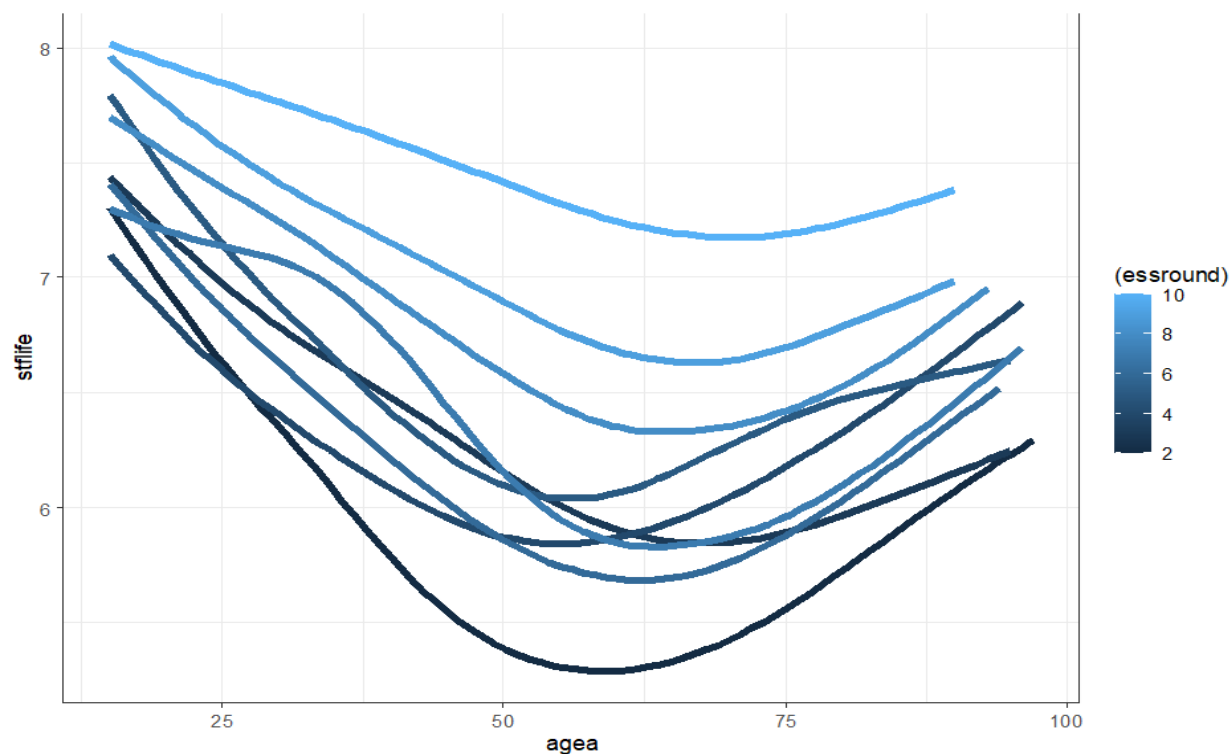
*Heaolu loome
tasandid* (mikro, meso,
ekso, makro, krono)

*Heaolu loome
valdkonnad* (kohad,
inimesed, suhted, olukorrad)

Esimene mõõde: **elukaar/elutee, eluetapid**

Heaoluloo lähtekoht: Iga järgneva eluperioodi arenguline edu oleneb eelmisel perioodil saavutatud tulemusest, st areng on järjepidev ja on allutatud sotsiaalsetele ja kultuurilistele mõjutustele

Kuidas eluga rahulolu hinnang elu jooksul muutub? Küsime, kui rahul sa oma eluga oled?

Euroopa Sotsiaaluuringu Eesti andmed, erinevad andmekogumiseained, vastaja vanuse järgi

Teine mõõde: heaolu loome tasand

Indiviid (subjekt): toimevõimekus, autonoomia, seotus, otsesed ja kaudsed mõjutegurid

Perekond (lähikeskkond): esmane suhtlemiskeskond, perekond kui võrgustik, saab mõjutusi ja mõjutab ise ühiskonna eri osi, mitmekesisust

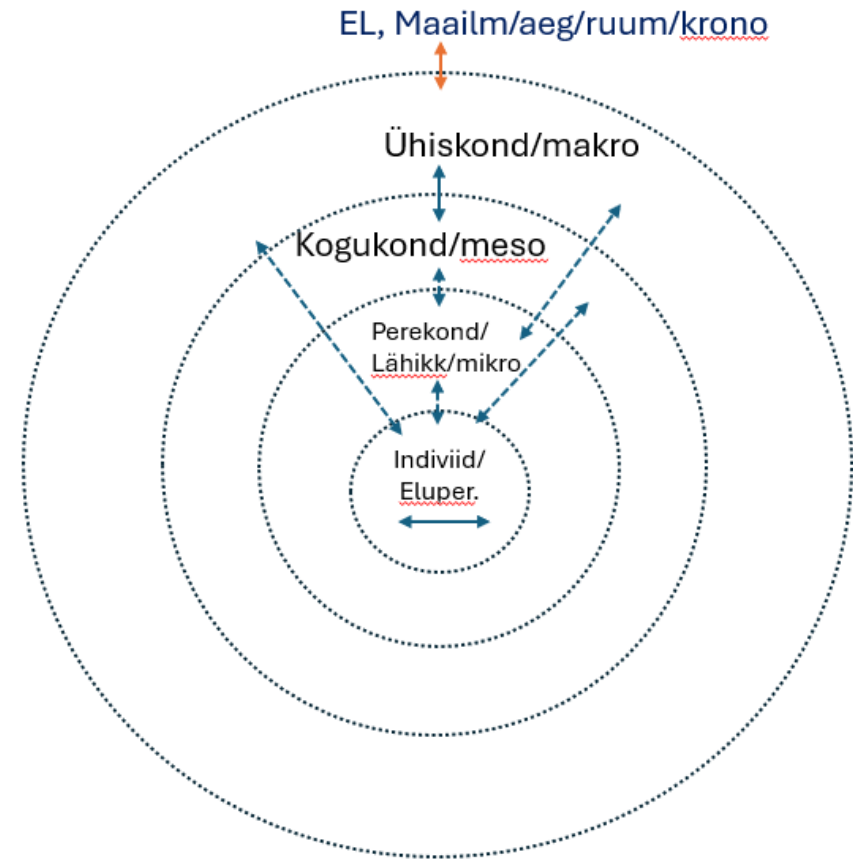
Kogukond: toimekeskkond ühistegevuseks ja kuuluvustunde ning heaolu koosloomeks

Ühiskond: inimeste organiseeritud kooselu vorm (agentsus ja struktuur)

- kuuluvustunne, sotsiaalne identiteet
- põlvkondade vahelised suhted, solidaarsus, kaasatus, osalus
- heaolu toetavad poliitikad

Seotus maailmaga

Areng; Poliitikad; Mitmikkriisid; Globaalne õitseng

(adapt. Urie Bronfenbrenneri sotsio-ökoloogiline teooria)

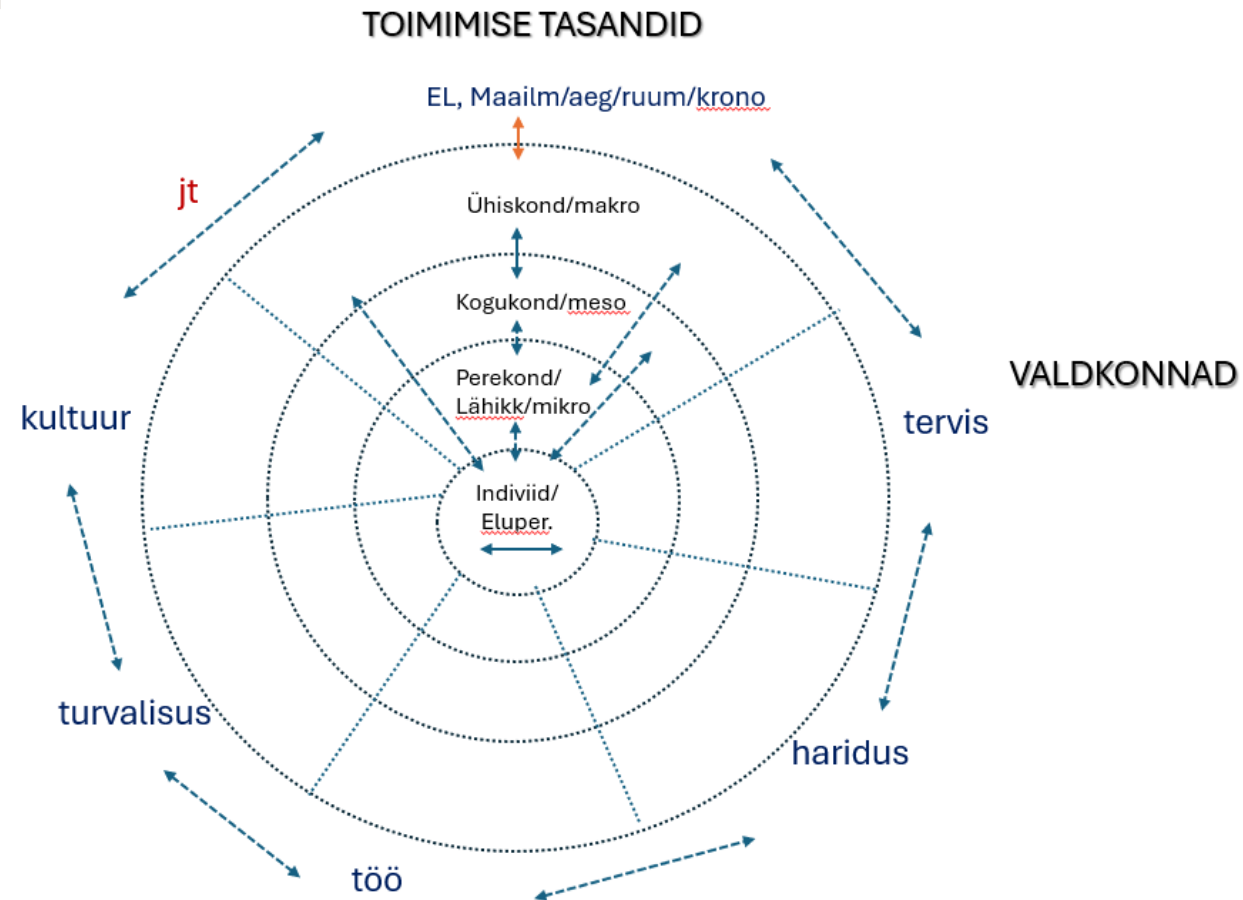
Kolmas mõõde: heaolu loome valdkond

Tervis: objektiivne/subjektiivne tervis, tervisekäitumine, eluviis

Turvalisus: tingimused olla aktiivne tegutseja ja kaasarääkija, olla informeeritud, seada eesmärged ja neid ohutul teel saavutada

Haridusmaastik: elukestev õpe formaalses, mitteformaalses ja informaaalses vormis. Õppimises, arengus on heaolu tuum

Töömaailm: kuuluvus, identiteet, koosareng, investering heaolusse. Töömaailma mitmekesisistumine ... (meedia, IT, AI...füüsiline keskkond, looduskeskkond...)

Heaolu loome kolmemõõtmeline strukturealne mudel

Eluetapid (-)0-2 3-4 5-11 12-17 18-39 40-64 65+ (Erik Eriksoni järgi)

Heaolu loome tasandid

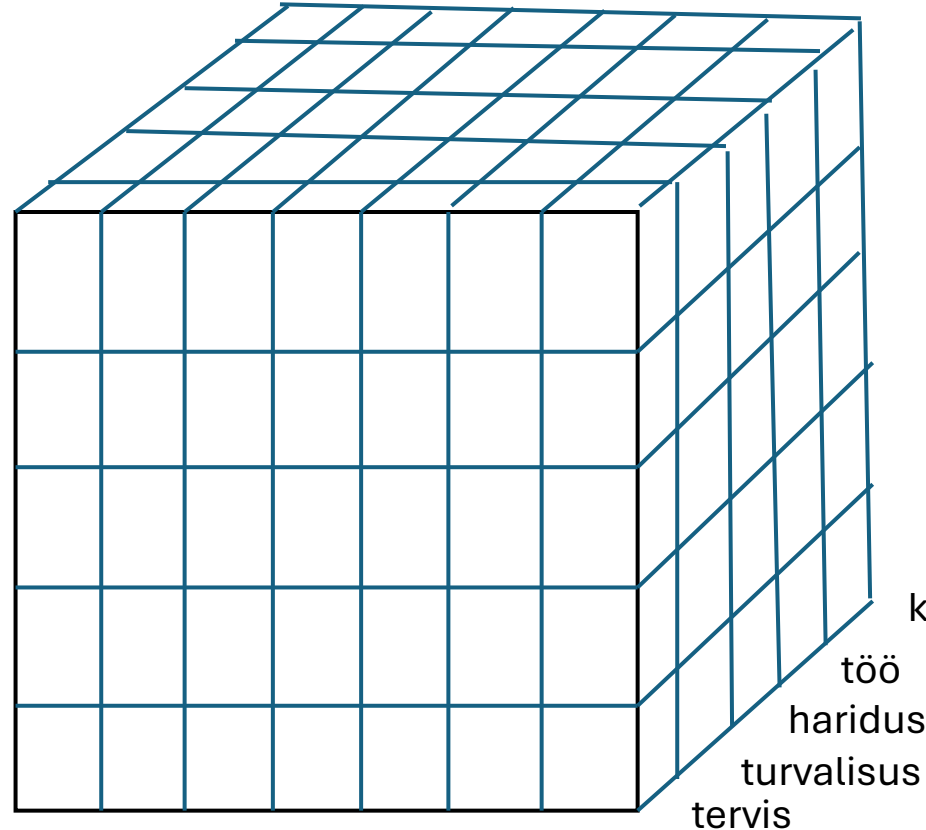
EL, maailm
(mitmekesistumine/
kriisid, IT ja AI)

ühiskond
(riik/KOV)

kogukond

perekond

indiviid

Heaolu loome valdkonnad

kultuur, meedia, IT, AI jt

töö

haridus

turvalisus

tervis

Struktuurid ja suhted loovad mitmekihilise sotsiaalse maailma (Donati 2020)

Eri vanuses inimesed on ühiskonnas erinevatel positsioonidel

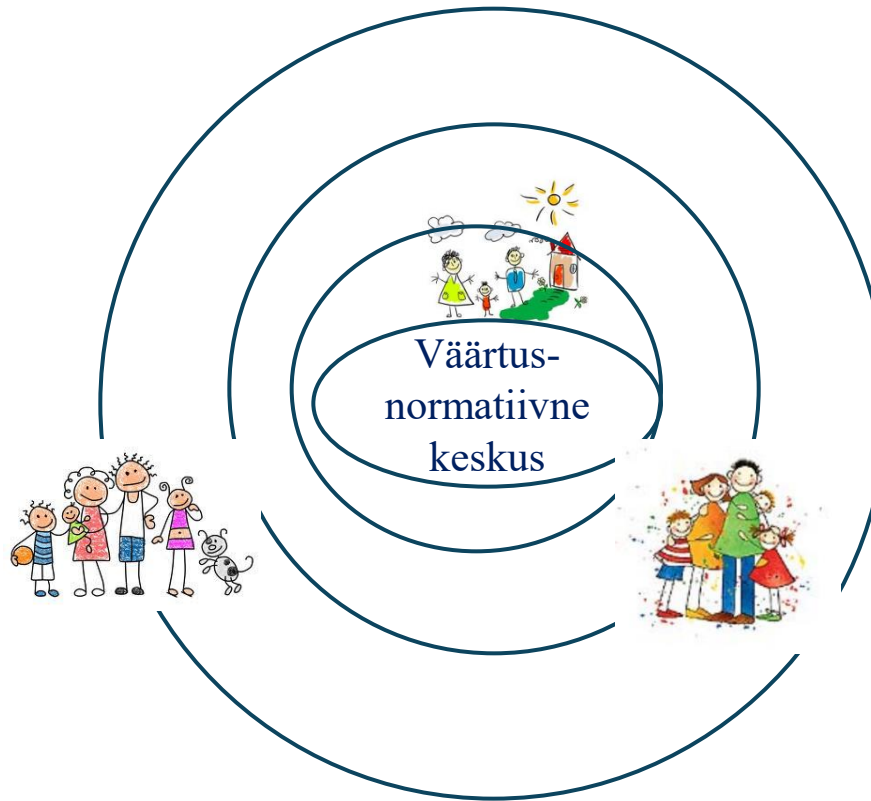
Ebavõrdses ühiskonnas on lapsed/täiskasvanud/vanemaealised üksteise suhtes (nii grupi sees kui ka gruppide vahel) ebavõrdses olukorras

Nn *klaaslagi* ja *klaaspõrand* hoiavad nende positsiooni ühiskonnas, määravad nende võimalusi ja heaolu, hoiavad tagasi nende aktiivseid püüdlusi

Isik erinevatel ühiskonna toimimise tasanditel (indiviid/kogukond/ühiskond) ja struktuurasetes keskkondades (tervis/turvalisus/perekond/ haridus/ töö...) vajab toetust ja abi oma elu võimaluste loomisel ja elluviimisel - klaaslaest läbimurdmisel ja klaaspõrandast allakukkumisest hoidumisel

Poliitikatel, sotsiaalkaitse süsteemil... on siin oluline roll

Väärtus-normatiivne ääremaa

Ühiskonnale on omane oma sotsiaalsed struktuuri taastoota (Shils 1961, Shamgar-Handelman 1994) Bronfenbrenner D. Kutsari konstruktsioon Urie Bronfenbrenneri sotsio-ökoloogilise teooria alusel

Ideid aruteluks vaesusest väljumise teede otsingul

*Heaolu loome üldistatud
mudelist tuletatud näiteid
ennetustöö korraldamiseks*

Küsimused / kommentaarid ?

Heaolu on pidev suhetepõhine protsess,
pidevas muutumises, „voolav“

Universaalne ennetustöö

Näiteks

kujundada riiklik elukaare ja valdkondade ülene heaolu raamistik, mis seob lapse-, täiskasvanu- ja vanaduspõlvepoliitikad ühtseks süsteemiks

arendada kogukondlikke programme ja toetada vabatahtlikke koosloomelisi tegevusi, mis ühendavad eri vanuserühmi, loovad põlvkondade vahelist solidaarsust ja sotsiaalset sidusust

Valikuline ennetustöö

Näiteks

rakendada sünnieelseid ja -järgseid programme, nt sõltuvusprobleemidega peredele, ennetamaks laste tervise probleeme

arvestada elukeskkonna ja teenuste planeerimisel sihtgruppide vajadustega kogu elukaare ulatuses

Näidustatud ennetustöö

Näiteks

rakendada sotsiaalse tõrjutuse riskis olevatele eri vanuses inimestele suunatud meetmeid

Kuidas edasi?

Võtame luubi alla elukaare laste rühma (-)0-17a

ülejäänud mudeli osa moodustab laste heaolu loome konteksti

Laste puhul toimivad samad heaolu koosloome üldised seaduspärasused, sh toimevõimekus, otsene ja kaudne mõjutatus erinevatel suhtetasanditel ja valdkondades

Laps põlvkondade kontekstis

Lapse elu mõjutavad juba enne sündi täiskasvanute otsused, oskused, tarkus ja rumalus

Lapse heaolu on protsess siin ja praegu

Lapsed on tulevikuühiskonna tänased „ehituskivid“

Laste heaolu rikkuvad asjaolud

Lapse probleemid

Laps kui „probleem“

„Nähtamatud“ lapsed